

ISPÁNOVICS CSAPÓ JULIANNA

Újvidéki Egyetem, BTK
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
csapo@eunet.rs

A SZERBIAI MAGYAR IRODALOM 2006. ÉVI BIBLIOGRÁFIAI KORPUSZÁNAK ELŐMUNKÁLATAI*

Preliminary Works on the Corpus of the Bibliography of Hungarian Literature in Serbia for the year 2006

A jugoszláviai/szerbiai magyar irodalom bibliográfiai sorozatának 36. füzeté a 2002. tárgyévet bocsátja közre. A 2003. tárgyév anyaga nyomdában van, a 2004–2006. tárgyévek előmunkálatai befejezés előtt állnak, pályázatkészek. A vonatkozó bibliográfiai anyag begyűjtése és feltárása ezúttal a feldolgozott kiadványokhoz való hozzáférés, a bibliográfiai leírás, a cikkek tartalmi feltárásának (annotálás) és a névanyag autorizálásának a problematikáját vetette föl. *Kulcsszavak:* szakbibliográfia, korpusz, hozzáférés, leírás, annotálás, szakrend, autorizálás, magyar irodalom, Szerbia.

A jugoszláviai magyar irodalom kurrens szakbibliográfiájának a 2006. tárgyévvvel kezdődően megváltozik a címe. A politikai, társadalmi kontextus alakulásával összhangban¹ az említett évtől A szerbiai magyar irodalom 2006. évi bibliográfiája címen jelenik meg.

A korpusz a sorozat korábbi tárgyéveihez hasonlóan továbbra is több mint harminc időszaki kiadvány (lap, folyóirat, évkönyv, naptár, melléklet) válogatott repertóriumát és a tárgyévben megjelent vonatkozó monografikus kiadványok (monográfiák, gyűjteményes munkák, antológiák, tankönyvek) bibli-

* A tanulmány a Szerb Köztársaság Oktatás- és Tudományügyi Minisztériuma I78017. számú projektumának keretében készült.

¹ 2006. június 5-én Szerbia deklarálta függetlenségét, és megalakult a Szerb Köztársaság.

ográfiai leírását tartalmazza. Gyakran a hosszabb, jelentősebb, a gyűjtőkörbe illő szövegeket, képanyagot tartalmazó kisnyomtatványokat is feldolgozom.

A bibliográfiai anyag begyűjtése során a források hozzáférhetősége nem biztosított teljes egészében. Az újvidéki Magyar Tanszék könyvtárának gyűjtőkörébe a szépirodalmi, irodalomtudományi, nyelvészeti, kultúrtörténeti, társadalomtudományi, pedagógia folyóiratok (*Híd, Sikoly, DNS, Bácsország, Létünk, Új Kép*) tartoznak. Az egyéb feldolgozott periodikumok közül az egyes lapszerkesztőségek jóindulatának köszönhetően rendszeresen érkezik tanszékünkre a *Magyar Szó* c. napilap és melléklapjai (*Képes Ifjúság, Tarka Világ*), a *Hét Nap Szabadkáról* és a *Hírvivő Tóthfaluból*. Csereviszonyban állunk a *Temerini Újság* nyomdájával, így rendszeresen kapjuk a *Temerini Újságot*, a *Temerini Harangszót* és a *Jó Gazdát*. Adáról heti rendszerességgel jut el hozzánk a *Községi Körkép*, korábban ugyanilyen hozzáférésünk volt az *Új Kanizsai Újsághoz*, a *Muzslyai Újsághoz* és a *Tordai Újsághoz*. A helyi lapok újabb évfolyamainak egy része manapság az interneten is elérhető (*Új Kanizsai Újság, Muzslyai Újság, Csantavéri Újság*). A többi, a tanszéken nem elérhető időszaki kiadványt terepi munka során kutatom és tárom föl. Alapvető információs forrás Vajdaság nemzeti könyvtára, a Szerb Matica Könyvtára, a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézet hungarica jellegű könyvgyűjteménye, a városi könyvtárak (szabadkai Városi Könyvtár, kanizsai József Attila Könyvtár, zombori Bielicky Károly Városi Könyvtár). Fontosak és jól használhatóak a kiadói könyv-² ill. folyóiratállományok (*Magyar Szó, Dumatáj, Családi Kör, Csantavéri Újság*). Esetenként a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségével is élek.

A cikkek és könyvek bibliográfiai leírása az ISBD nemzetközi szabvány szerint készül. Az évszámot és az évfolyamot a szerkezeti egyszerűsítés és ésszerűsítés következményeként a feldolgozott lapok és folyóiratok jegyzékében közlöm. A leírás nyelve az adat nyelve. A külső forrásból származó kiegészítéseket, betoldásokat is az adat nyelvén adom meg. A bibliográfia nyelvén jegyzem föl az információhordozó általános megnevezését, fajtáját, a fizikai jellemzőket. Ugyanezen a nyelven fogalmazom meg a megjegyzéseket, amelyek többnyire kiegészítik a leírás adatait (pl. a szerző teljes neve, a fedőlapon és a főcímlapon szereplő címadat eltérései, idegen nyelvű összefoglaló stb.), feltárják, pontosítják a részdokumentum tartalmát vagy a részdokumentum bibliográfiai kapcsolatait fejezik ki a bibliográfiai egységek mátrixában (további megjelenési helyek, sorozatok egybekapcsolása, átdolgozott, bővített változatok).

² Forum Könyvkiadó. Grafoprodukt, Agapé. az Életjel Könyvek Kiadója. Thurzó Lajos Köz-művelődési Központ, Dudás Gyula Múzeum- és Levéltárbarátok Köre, zEtna, Logos.

A bibliográfiai leírás adatalemei különböző típusú metaadatokat jelenítenek meg.

A leíró metaadatok közül az időszaki kiadványok esetében a szerző neve és a közlemény címe (főcíme, alcíme, párhuzamos címe) szerepel. A főcím meghatározása a bibliográfiai adatfeldolgozás szabályainak megfelelően történik, vagyis „...a főcím az időszaki kiadvány azonos nyelvű címei közül a tipográfiailag kiemelt vagy az elsőként közölt cím...” (TÓVÁRI II 1997; 39) Cím nélkül megjelölt részdokumentum leírásában az első mondat, ill. annak kezdő része szerepel. A szerzőségi közlés adategyüttesének el nem hagyható eleme a név. Kevésbé hangsúlyos a név szövegkörnyezete. A szövegkörnyezet lényeges komponense a szerzőségi funkció megnevezése, ezért azt, hogy ki a könyv szerkesztője, a szövegek válogatója, a járulékos szövegrészek (elő- ill. utószó) szerzője, közölni kell. A szövegkörnyezet lényegtelen összetevője a bibliográfiai gyakorlatban a cím, rang, tudományos fokozat, foglalkozás.³ Ezek az elemek kimaradnak a leírásból.

A monografikus kiadványoknál a fent említettek mellett az impresszum adatsorát, a nyomdára és a kiadásra vonatkozó információkat is rögzítem.

A periodikumok esetében fontos adatsor a keltezés és a sorszámolás közlése. Tóvári szerint „a keltezés adatalemeinek sorrendje (év–hónap–nap) és a hónap nevének kis- vagy nagybetűs írása követi az adat nyelvének helyesírási szabályait. Mivel a számozás adatcsoportban az adatokat a forrás adatközlésének nyelvén, szabványosan rövidített formában kell leírni, meg kell tartani a folyóirat adatközlési sorrendjét” (TÓVÁRI 1997; 62). Ezen a ponton, amint azt Gyuris György is megjegyzi (GYURIS 2007), némileg eltérek a szabványos adatközléstől. Az adatalemek sorrendje és az adatközlés nyelve illeszkedik a javasolt leírási módhoz, az egyes elemek szakaszolása (elválasztása) viszont saját gyakorlatot alakít ki.

A technikai metaadatok a terjedelemre, a méretre és a dokumentum egyéb fizikai tulajdonságaira⁴ utalnak.

Ahol szükséges, a tételek annotáltak. A bibliográfiai tételt kiegészítő formális szakannotáció vonatkozhat a szerzőre, a címre és a kiadvány sajátosságaira. Az utóbbi különösen fontos, hiszen lényeges praktikus tudniva-

³ Jogosnak tartom ezt a kurrens bibliográfiák esetében. A retrospektív bibliográfiai munkában lehet funkciója a kevésbé releváns szövegkörnyezeti elemek feljegyzésének is. A kutatók munkáját könnyíthetjük így meg.

⁴ Illusztrált, színes, fehér-fekete, fotók, kottagrafika, táblák, reprodukciók, mellékletek stb.

lőkről informálja a felhasználót⁵. Gyakori a témaköri szakannotáció, mert a közlemények címe sokszor szorul kiegészítésre, ill. egy tanulmány esetében ajánlatos ismertetni a vizsgált problémát, a célokat és az eredményeket. Antológiák, gyűjteményes kötetek metaadatainak a rögzítésekor analitikus annotáció készítenő a szerző nevével, a közlemény/fejezet címével és terjedelmével. Újságcikkek/újságírói műfajok annotálása kevésbé időigényes. Nem mondható el ugyanez a tudományos műfajokról. Tanulmányok, esszék esetében Rónai a kivonatolás specifikus módszertanát javasolja. A tudományos műfajok szerkezeti sémájának a követése mellett a redundáns információk elhagyását, az adott közleményből kiemelt kulcsszavak használatát tartja optimálisnak (RÓNAI 1990). Lengyelné Molnár Tünde felmérése Rónai javaslataival összhangban megerősíti „a szignifikáns szavak alapján történő kivonatolás létjogosultságát” (LENGYELNÉ MOLNÁR 2007; 247).

A bibliográfiai tételháló (mátrix) megszerkesztése tematikus, az anyag szakrendi elrendezésén alapszik. A szerkezetépítés folyamatában a közlemények terjedelme, műfaja az anyag tárgykörök szerinti felosztása miatt másodlagos jelentőségű. A műfaji szóródás elég tág határok között mozog, a tanulmánytól az esszén, a recenzión, a kritikán, a cikkben, a riporton, az interjún, a jegyzeten át a híryanagig igyekszem minden használható, információértékű közleményt bevonni a gyűjtés körébe. A nagyobb fejezetek – az áttekinthetőség kedvéért – kisebb tematikai egységekre oszlanak. A fejezetek anyagközlése időrendi, s ahol lehetséges, a betűrendet követi.

A tematikai egységeken belül a könyvek kerülnek első helyre. Ha a kiadvány nem a tárgyévben jelent meg, akkor nincs tételszáma, és rövidített leírást kapott. A könyvleírást követő közlemények mindig a megfelelő könyvre vonatkoznak. Az alfejezeteken belül elkülönülő tartalmi részeket * választja el.

Ha egy-egy cikk több helyen is megjelent, csak az első megjelenési hely kapott tételszámot, az egyéb megjelenési adatokra a bibliográfiai egységen belül található utalás.

A munka egyik fontos fázisa a korpuszban megjelenő tulajdonnevek strukturálása és kontrollálása. „Minél nagyobb egy bibliográfiai tár – figyelemzet Dudás Anikó –, annál nagyobb az inkonzisztens adatelemek szétszóródásának, az információk elkallódásának a veszélye, és annál inkább válik szükségessé a nevek egydiesítése, illetve az ugyanazon – személyeket, műveket stb. – jelölő névváltozatok összefűzése” (DUDÁS 2007; 724).

⁵ A dokumentum keletkezési ideje és jelentősége, a kiadás jellege, minősége, a kiadvány illusztrált volta, többnyelvű kiadvány esetében a nyelvek közlése, információ az idegen nyelvű rezümék esetleges előfordulásairól a rezümé címének a közlésével, a kiadvány fizikumának, adathordozójának részletezése.

A névállomány gondozása a műveltségi tudásanyag és szakértelem mellett fokozott koncentrációt, sok időt igényel. Az ugyanazon entitásokra utaló személymegjelölések egyidejűleg több tételben is előfordulnak. Ezért szükséges a személyek nevének, az álneveknek és a szignóknak a beazonosítása, az ismeretlen szerzőjű cikkek szerzőségi adatelemének a feloldása, az azonos nevű személyek, entitások, megjelölése, a homonimák megkülönböztetése. A névegységesítési eljárás menetében a névváltozatok közül egyetlen névalakot emelünk ki, ehhez kötjük a feloldás során a szignókat és az álneveket.

A tulajdonnévi korpusz egyéb elemeinek (intézménynevek, kiadók nevei, folyóiratcímek, műcímek, helynevek stb.) autorizálása is fontos mozzanat. A sajtó névhasználata sokszor nem pontos, nem következetes (pl. irodalmi díjak megnevezése, egyesületek, intézmények elnevezései). Gyakran szükséges a névváltoz(tat)ások során kialakuló változatok követése, azonosítása. Az egységesítés menete, munkafolyamata: első lépésben azonosítom az adott tulajdonnévvel megnevezett entitást, majd számba veszem a névváltozatokat. A második lépés a bibliográfiai gyakorlatnak megfelelő szabályozott forma, azaz a kitüntetett névforma megszerkesztése, végül a kapcsolati rendszer kiépítése következik, vagyis a begyűjtött adatelemek megfelelő összekapcsolása.

Az autorizálást manapság a hagyományos segédeszközök (enciklopédiák, lexikonok) mellett korszerű kumulált források⁶ segítik.

A bibliográfia korpuszát névmutató teszi tárgyévről tárgyévre átjárhatóbbá. A névmutató a tételek teljes névanyagát tartalmazza. Szerkezete a magyar betűrendet követi.

A jugoszláviai/szerbiai magyar bibliográfiai korpuszban megjelenő anyag rendre az adott tárgyév tágabban értelmezett irodalmi metaadatait, kapcsolattörténeti, nyelvészeti, művelődéstörténeti, folklorisztikai, színházi, filmművészeti, könyvészeti, sajtótörténeti, valamint a médiával kapcsolatos eseményeit, jelenségeit, folyamatait, történetét, alkotóit jellemzi (ISPÁNOVICS CSAPÓ 2007a). Az egyes tárgyévekben megjelenő közlemények tartalmi feltárása az időszak magyar irodalmának a körvonalait, folyamatait gazdag tudományközi, kulturális kontextusban rajzolja meg (ISPÁNOVICS CSAPÓ 2007b). A sorozat adatmátrixa a régió művelődéstörténeti/kultúrtörténeti kutatásainak a tematikáit, folyamatait, eredményeit is prezentálja (ISPÁNOVICS 2008).

⁶ Az angol és a német nyelvterület névanyagát a Virtual International Authority File (VIAF) kapcsolja be a keresési folyamatokba. A hungarus szerzők szabályozott névformájáról az OSZK adatbázisainak a rekordjai, a PIM Magyar Életrajzi Index, a MOKKA és a MOKKA-R informál bennünket.

A jugoszláviai/szerbiai magyar irodalom kurrens szakbibliográfiai sorozata, ha késéssel is, de folyamatosan megerősíti Peter Brophy műfajjellemzését, hiszen a mi esetünkben is egy olyan fontos szekunder, nyomtatott és részben digitális adathordozó felületen is⁷ megjelenő kiadványsorozatról van szó, amely „adat az adatról”, strukturált metaadatok hálójá, s amely a felhasználó által megszerezni kívánt „információs objektumok”, dokumentumtípusok létéről, jellemzőiről, tartalmáról (ritkábban lelőhelyéről) tájékoztat (BROPHY 2005).

Irodalom

- BROPHY, Peter (2005): Biblioteka u dvadeset prvom veku. Clio, Beograd
- DUDÁS Anikó (2007): Mediátori szerepkörök: a tulajdonnévterek és a bibliográfusi feladatok. Könyvtári Figyelő, 4. 723–735.
- GYURIS György (2007): Ispánovics Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1998–1999. évi bibliográfiája. Könyvtári Figyelő, 1. 133–136.
- ISPÁNOVICS CSAPÓ Julianna (2007a): A jugoszláviai magyar irodalom 2001. évi bibliográfiája. A bibliográfiakészítés módszere és nehézségei egy sorozat vonatkozó tárgyévénél a tükrében. = Kód – Irodalom – Kultúra – Régió = Code – Literature – Culture – Region. Szerk.: Hózsza Éva, Ispánovics Csapó Julianna, Horváth Futó Hargita. Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 173–194.
- ISPÁNOVICS CSAPÓ Julianna (2007b): A jugoszláviai magyar irodalom 2002. évi bibliográfiája. Egy sorozat újabb tárgyévénél módszertani, tartalmi áttekintése. = Önmegalkotás és rálátás. Kód – Irodalom – Kultúra – Régió II. Szerk.: Hózsza Éva, Horváth Futó Hargita. Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 119–136.
- ISPÁNOVICS CSAPÓ Julianna (2008): Művelődéstörténeti közlemények a jugoszláviai magyar irodalom bibliográfiai füzeteiben (1968–1990). = Kapcsolatok és kibontások. Kód – Irodalom – Kultúra – Régió III. Szerk.: Hózsza Éva, Horváth Futó Hargita. Bölcsészettudományi Kar, Újvidék, 157–172.
- LENGYELNÉ MOLNÁR Tünde (2007): A kivonat készítés sajátosságai egy felmérés adatainak tükrében. Könyvtári Figyelő, 2. 227–247.
- RÓNAI Tamás (1990): Útmutató a referátumok és annotációk készítéséhez. Országos Széchényi Könyvtár. Könyvtártudományi és Módszertani Központ, Budapest
- TÓVÁRI Judit (1997): A bibliográfiai adatfeldolgozás I–III. Egregia, Nyíregyháza

⁷ A zentai székhelyű Vajdasági Magyar Művelődési Intézet Vajdasági Magyar Digitális Adattárának Bibliográfiák almenüjében elérhető több tárgyév (1983, 1986, 1988, 1990, 1991, 1992, 1994, 1995) anyaga. <http://adattar.vmmi.org/index.php?module=bibliografia>

PRELIMINARY WORKS ON THE CORPUS OF THE
BIBLIOGRAPHY OF HUNGARIAN LITERATURE IN SERBIA
FOR THE YEAR 2006

The 36th volume of the series of Bibliography of Hungarian literature in Serbia has published the year 2002 issue. The material for the year 2003 has been sent to press and preliminary works on materials of 2004-2006 have almost been finished, so they are ready to run for competition. In this issue the collection of bibliographical material and its annotation raised the problems of accessing the processed publications, their bibliographic descriptions, contents notes (annotation) of the articles and authorization of the name material.

Keywords: special bibliography, corpus, accessing, description, annotation, authorization, Hungarian literature, Serbia.